

Оксана Горда

Хресна дорога Василя Стуса
(до 80-річчя від Дня народження)

*Я пишаюся тим, що доля подала мені знак –
я сміливо йду за її покликом.
Бо хочу бути гідним того народу рідного,
який народиться завтра, скинувши з себе
ганьбу вікового нидіння.
І в тому народові я здобуду безсмертя!*
В. Стус

Опис заходу

Композиція заходу. Виховний захід структурно складається з 10 частин, умовно названих «стаціями», в яких розкрито тернистий життєвий і водночас багатий творчий шлях поета, літературознавця, критика, громадського діяча, політв'язня, Героя України Василя Стуса. Біографічні факти гармонійно переплетено з його віршами.

Естетичне оформлення: портрет Василя Стуса, вишитий рушник, грона калини, свічка тощо.

Наочне доповнення: мультимедійна презентація (на слайдах зазначено назву та епіграф заходу (див. вище), подано фото з архіву поета, які можна знайти за покликанням [5, 6].

Музичне оформлення: колядки: «Свята ніч», «На небі зірка ясна засяла...», «Спи, Ісусе, спи...» чи «Прилетіли ангелята» (можуть бути в аудіозаписі); аудіозапис пісні «Виростеш ти, сину...» на слова В. Симоненка.

Хід заходу

Виховний захід починається однією з вищезазначених колядок, мелодію несподівано перериває читець, який читає поезію.

Читець 1:

Я прийду на Святвечір між люди,
Білим птахом до вас прилечу
В рідну хату – вже що там не буде,
А від стовпчика «дев'ять» втечу.

Не добувши п'ятнадцяти чорних,
Понад темний тунель і шмон,
Де ревуть ненаситні жорна
І мовчить беззаконний закон...

Відболілися муки-печалі,
Відпустило запеклі сліди
І земля вже всотала всі жалі,
Що мене закрутили сюди.

Але в тому рокованім краї,
Де роковані наші літа,
Чорний біль вічно серце крає
І на думу ляга чорнота.

Боже мій, з тих висот, як вата
Білим болем біліє сніг...
Я в Святвечір радий обняти
Всіх, кого обіймать не міг.

Сплили злоби вам каламутні,
Пробивається світло основ,
Встає перша, єдина сутність,
І та сутність всього любов.

Зникла тайна моєї з'яви,
Відіснився світ марноти.
Тільки чорна кирея слави,
Неприкаяно світом летить.

У Святвечір мого народу
Звідтіль, де ні сліз, ні бажань.
Вам звістую про Радість Приходу
І Відходу за вічну грань.

Стація 1. (Виходить Літописець, який надалі розповідатиме про долю поета).

Літописець: На самісінький Святвечір, 1938 року, в село Рахнівка на Вінниччині, до хати Ірини та Семена Стусів прилетів ангел із радісною звісткою про народження четвертої дитини – сина Василя.

...Багато років потому, вже будучи ув'язненим, Василь Стус якось запитав у літнього і дуже віруючого чоловіка, який коротав із ним сумні будні в тюремній камері: «Як гадаєте, що означає народитися в такий день?». І почув у відповідь: «Це милість Божа, щастя. Але кому багато дається, від того й багато вимагається».

Стація 2.

Читець 2:

Не одлюби свою тривогу ранню, –
той край, де обрію хвиляста каламуть,
де в надвечір'ї вітровії тчуть
єдвабну сизь, не віддані ваганню.
Ходім. Нам є де йти – дороги неозорі,
ще сизуваті в прохолодній млі.
Нам є де йти – на хвилі, на землі –
шляхи – мов обрії – далекі і прозорі.
Шумуйте, весни – дні, ярійте, вечори,

поранки, шліть нам усмішки лукаві!

Вперед, керманичу! Хай юність догорить –
ми віддані життю, і нам віддасться в славі!

Літописець: Маючи неповних шість років, без дозволу батьків, Василько подався до школи. Якось, з настанням холодів, учителька запитала в мами, чому хлопчик ходить на уроки босий. «Які уроки?! – здивувалася жінка. – Він ще маленький». Та вчителька таки переконала маму не забирати сина зі школи. «Я його старшим ставлю за приклад», – пишалася вона обдарованим учнем.

...Школу Василь Стус закінчив у 16 років, зі срібною медаллю, а далі обрав українське відділення Сталінського педагогічного інституту (згодом – Донецький університет), куди вступив без іспитів.

Він бездоганно володів німецькою, самостійно опанував латину, але на заняттях завжди відповідав «маминою мовою» – рідною, українською.

Працюючи учителем у Горлівській середній школі № 23, отримав пропозицію вступити до лав комуністичної партії, щоб отримати інвестицію у майбутнє – стати директором цього навчального закладу. Василь категорично відмовився.

Стація 3.

Літописець: «Я не міг стерпіти! Я не міг мовчати!» – написав аспірант Інституту літератури АН УРСР Василь Стус у пояснювальній записці про свою поведінку в київському кінотеатрі «Україна» під час перегляду фільму «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова. Прем'єра переросла в акцію протесту проти арештів української інтелігенції в 60-х рр. XX ст.

З аспірантури молодого літератора відрахували – і більше слова «література» в записках його трудової книжки не було. Він опановував різні робітничі професії: кочегара, формувальника в ливарному цеху, прохідника на руднику..., а вірші писав у вільний час.

Стація 4.

Читець 3:

Не любити тебе – не можна.

Володіти тобою – жаль.

І хвилина діяння кожна
Випромінює нам печаль.
Бути разом... в однім цілунку.
Злить уста і серця свої.
Тільки в хвилі нема порятунку...
Плачуть вночі лишень солов'ї...
Ти в хвилину чуттєвої бурі
Не віддайся мені, дивись,
Бачиш вечора крила похмурі?
То над нами вони зійшлись.
Хай нам кажуть: любити можна
Тільки раз. Того разу й жаль,
І щаслива хвилина кожна
Випромінює нам печаль.
Не ховайся в зволоженім зорі,
Бо розгойдані береги
Поглинаючих фантазмагорій
Будуть завжди нам дорогі.
Ні! Знайти і в чуттєвих бурях
Не перейдену нами грань,
Щоб не відати днів похмурих,
Щоб не знати про гнів прощань.
Не любити тебе – не можна,
та й любитись з тобою – жаль,
бо хвилина кохання кожна
випромінює нам печаль.

Літописець: «Що поробиш, якщо вона його кохає. Напевно, це доля», – відповів батько Валентини Попелюх, нареченої Василя Стуса, його найдорожчої Попелюшки, людям з КДБ, які впродовж кількох годин переконували чоловіка не віддавати доньку заміж за «ненадійного» поета.

Від долі не втечеш. Та й чи варто? Василь, звичайно, розповів коханій про свою життєву ситуацію – і почув у відповідь: «Хіба ти після цього станеш іншим?» 10 грудня 1965 року Василь і Валентина побралися. А за якийсь час до їхнього родинного гніздечка прилетів лелека з подарунком – синочком Дмитром.

Стація 5.

Звучить мелодія пісні на слова В. Симоненка «Виростеш ти, сину...»

Літописець: 15 листопада 1971 року родина Стусів святкувала уродини Дмитрика. Хлопчикові минуло п'ять. На гостину прийшли батькові друзі: В'ячеслав Чорновіл, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Іван Світличний... Це неабияк насторожило тогочасну владу, якій ніяк не давала спокою «безпечність» Василя Стуса для суспільства.

13 січня 1972 року поета арештували за «антирадянську агітацію та пропаганду» до 5 років позбавлення волі і 3 років заслання. А далі були табори Мордовії. Правда, звідти Василь Стус ще міг надсилати вірші в листах, замінюючи окремі слова співзвучними з ними, наприклад, «тюрма – юрма», «Україна – Батьківщина».

Читець 4:

Із листів до сина:

«Коли Ти матимеш свій характер – щоб був по Тобі і щоб був міцний, то буде найважливіше – за всякі там університети. Бо характер – це фундамент для майбутньої будівлі. Коли він міцний, то на ньому можна зводити хмарочоси, він витримає будь-яке навантаження. Людський характер, правда, на відміну од будівлі, виробляється чи не на все життя. Кожен великий іспит життєвий показує, чого вартий підмуток. Він може зруйнуватися – коли слабкий (орли стають свиньми), може підруйнуватися, а може не тільки витримати все, а ще й зміцніти. Як на мене, люди зі своїм характером без вищої освіти кращі за людей із ромбом¹, але без характеру».

Читець 5:

«Мені подобаються люди, що, як кажуть, «пруть буром», тобто, мають свій норов. Ці люди нещасливі в житті, зазнають усіляких страждань (щасливі – здебільшого безхребетні, ті, що, як покірне телятко, дві матки ссуть). У житті доводиться обирати: або цікаву муку або нецікаве щастя».

Стація 6.

Літописець: «Мені вшили зеківський шлунок, тепер він приймає тільки баланду», – жартував Василь Стус після операції, коли йому видалили третину шлунка. Операція стала наслідком поранення, якого арештованому поетові завдали в тюремній камері. Він тоді стікав кров'ю, але медичну допомогу йому не надавали. Лише після голодування, яке організували в жіночій зоні Ірина Калинець і Надія Світлична, до Василя Стуса скерували лікаря.

Стація 7.

Читець 6:

Як тихо на землі! Як тихо!
І як нестерпно – без небес!
Пантрує нас за лихом лихо,
щоб і не вмер і не воскрес.
Ця Богом послана Голгота
веде у паділ, не до гір.
І тінь блукає потаймир,
щобами сновигає потай.
Пощо, недоле осоружна,
оця прострація покор?
Ця дума, як стріла, натужна,
оцих волянь охриплий хор?
Та мури, мов із мертвих всталі,
похмуро мовили: чекай,
ще обрадіє із печалі т
вій обоюдожалий край.

Літописець: Восени 1979 р. Василь Стус повернувся до Києва, де приєднався до Гельсінкської спілки захисту прав людини.

У травні 1980 його знову заарештували, визнали особливо небезпечним рецидивістом і у вересні засудили до 10 років примусових робіт та до 5 років заслання.

«Життя людини ламається без останків – як розплата за елементарну порядність і нонконформізм, за вірність своїм переконанням, своєму «я»... Вирок Стусові повинен бути відміненим...», – звернувся академік Сахаров до керівників країн-учасниць Гельсінкської угоди.

Але не судилося. Покарання поет відбував у таборі особливо суворого режиму ВС-389/36 у селі Кучино Чусовського району Пермської області.

Стація 8.

Читець 7:

На колимськiм морозi калина
зацвiтає рудими слiзьми.
Неосяжна осонцена днина,
i собором дзвiнким Україна
написалась на мурах тюрми.
Безгомiння, безлюддя довкола,
тiльки сонце i простiр, i снiг.
I котилося куль-покотьолом
моє серце в ведмежий барлiг.
I зголілі модрини кричали,
тонко олень писався в iмлі,
i зiйшлися кiнці i начала
на оцiй чужинецькiй землі.

Літописець: «Я оголошую сухе голодування!.. До кінця!» – таким був останній протест Василя Стуса, коли 28 серпня 1985 його відправили у карцер за те, що, читаючи книгу в камері, сперся ліктем на нари.

Стація 9

Читець 8:

Як добре те, що смерті не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що вам, богове, низько не клонюся
в передчутті недовідомих верств.
Що жив-любив і не набрався скверни,
ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
і в смерті обернуся до життя
своїм стражденим і незлим обличчям,
як син, тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі,
і чесними сльозами обіллюсь.
Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розів'ється біда.
Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Сковорода.
Та вже! Мовчи! Заблуканий у пущі,
уже не ремствуй, позирай у глиб,
у суще, що розпукнеться в грядуще
і ружею заквітне коло шиб.

Стація 10:

Літописець: Смерть замість Нобелівської нагороди. У 1985 році відомий німецький письменник Генріх Белль висунув Василя Стуса на здобуття Нобелівської премії з літератури. Колишній політв'язень Василь Овсієнко стверджує, що це «був наказ Кремля: не допустити, щоб Василь Стус став лауреатом Нобелівської премії».

У ніч з 3 на 4 вересня 1985 року, рівно через 20 років після акції протесту в кінотеатрі «Україна», поета не стало. Він загинув у карцері. Пішов із життя в 47 років, як свого часу Тарас Шевченко.

На стовпчику з табличкою ім'я не написали, зазначили тільки цифру «9», Через чотири роки прах Василя Стуса перепоховали на Байховому кладовищі в Києві, а спраглий читач нарешті отримав 9 томів його творів, виданих посмертно.

Читець 9:

Примхлива доля нарешті виконала одвічне бажання поета:

Тож дай мені – дійти і не зотліти,
дійти – і не зотліти – дай мені!
Дозволь мені, мій вечоровий світе,
упасти зерням в рідній борозні.

Ресурси

1. <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/virshi-vasylya-stusa/>
2. www.library.vn.ua/downloads/stus.pdf.
3. <http://fakty.ua/119271-uhodya-v-karcer-vasil-stus-skazal-svoemu-sokamerniku-chto-obyavlyaet-bessrochnuyu-golodovku>.
4. <http://m-ukraine.com/650-mudri-porady-vasylya-stusa-5-pryntsypiv-zhyttya-i--20-knyg-yaki-varto-prochytaty.htm>.
5. <http://www.angelfire.com/tn/tysovska/stusalbum.html>.
6. <https://uain.press/regiony/vasyl-stus-narode-miy-do-tebe-ya-shche-vernus-foto/>